

ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ
ΠΡΩΤΟ ΤΜΗΜΑ
ΥΠΟΘΕΣΗ ΜΗΛΙΩΝΗ Κ.Λ.Π.
ΚΑΤΑ
ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
(Προσφυγή υπ' αριθ. 41898/04)

ΑΠΟΦΑΣΗ
ΣΤΡΑΣΒΟΥΡΓΟ
24 Απριλίου 2008

*Η παρούσα απόφαση θα καταστεί οριστική
υπό τις οριζόμενες στο άρθρο 44 παρ. 2 της Συμβάσεως προϋποθέσεις.
Ενδέχεται να τύχει βελτιώσεων ως προς τη μορφή.*

Στην υπόθεση Μηλιώνη κ.λ.π. κατά της Ελλάδος

Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (Πρώτο Τμήμα),
συνεδριάζον σε τμήμα συντιθέμενο από τους δικαστές :

Nina Vajić, *Πρόεδρο,*

Χρήστο Ροζάκη,

Khanlar Hajiyev,

Dean Spielmann,

Sverre Erik Jebens,

Giorgio Malinverni,

Γεώργιο Νικολάου,

και τον *Γραμματέα του Τμήματος*, Søren Nielsen.

Αφού διασκέφτηκε σε συμβούλιο στις 27 Μαρτίου 2008.

Εκδίδει την ακόλουθη απόφαση, η οποία υιοθετήθηκε κατά την ως άνω
ημερομηνία :

ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ

1. Η υπόθεση εισήχθη δυνάμει της (υπ' αριθ. 41898/04) προσφυγής, την οποία κατέθεσαν κατά της Ελληνικής Δημοκρατίας 44 Έλληνες υπήκοοι, τα ονόματα των οποίων αναγράφονται στο συνημμένο κατάλογο («οι προσφεύγοντες»), οι οποίοι προσέφυγαν ενώπιον του Δικαστηρίου στις 18 Νοεμβρίου 2004 δυνάμει του άρθρου 34 της Συμβάσεως για την Προάσπιση των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και των Θεμελιωδών Ελευθεριών («η Σύμβαση»).

2. Οι προσφεύγοντες εκπροσωπούνται από τους Δικηγόρους Αθηνών Ν. Αναγνωστόπουλο και Α. Κυριακίδη. Η Ελληνική Κυβέρνηση («η Κυβέρνηση») εκπροσωπείται από τους εξουσιοδοτημένους εκπροσώπους του πληρεξουσίου της, Κ. Γεωργιάδη, Πάρεδρο του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους, και Μ. Παπίδα, Δικαστική Αντιπρόσωπο του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους.

3. Στις 8 Νοεμβρίου 2005, το Δικαστήριο απεφάσισε να κοινοποιήσει την προσφυγή στην Κυβέρνηση. Δυνάμει του άρθρου 29 παρ. 3 της Συμβάσεως, το Δικαστήριο απεφάσισε να αποφανθεί ταυτοχρόνως επί του παραδεκτού και επί της ουσίας.

ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΑ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΑ ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΑ

Ι. ΟΙ ΙΔΙΑΙΤΕΡΕΣ ΠΕΡΙΣΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΥΠΟΘΕΣΕΩΣ

4. Οι προσφεύγοντες είναι συνταξιούχοι στρατιωτικοί ή κληρονόμοι αυτών (οι 33^{ος}, 34^{ος}, 35^{ος}, 38^{ος}, 39^{ος}, 40^{ος}, 41^{ος}, 42^{ος}, 43^{ος} και 44^{ος} εκ των προσφευγόντων).

5. Στις 20 Απριλίου 1989, οι ενδιαφερόμενοι ήγειραν ενώπιον του Διοικητικού Πρωτοδικείου Αθηνών αγωγή, με την οποία ζητούσαν να υποχρεωθεί το Ταμείο Αλληλοβοήθειας Στρατιωτικών Αεροπορίας να τους καταβάλει εντόκως συμπληρωματική σύνταξη. Στις 20 Ιουνίου 1989, κοινοποίησαν την αγωγή στον αντίδικο.

6. Στις 29 Δεκεμβρίου 1989, το Διοικητικό Πρωτοδικείο Αθηνών απέρριψε την αγωγή (απόφαση 17280/1989).

7. Στις 2 Απριλίου 1990, οι προσφεύγοντες ήσκησαν έφεση.

8. Στις 31 Ιανουαρίου 1992, το Διοικητικό Εφετείο Αθηνών απέρριψε την έφεση ως απαράδεκτη, επειδή οι ενδιαφερόμενοι δεν παρέστησαν κατά τη συζήτηση και είχαν παραλείψει να καταβάλουν το εκ του νόμου προβλεπόμενο για

την άσκηση του ενδίκου μέσου παράβολο (απόφαση 411/1992).

9. Στις 16 Νοεμβρίου 1992, επικαλούμενοι λόγους ανωτέρας βίας, οι ενδιαφερόμενοι ήσκησαν ανακοπή ερημοδικίας κατά της αποφάσεως 411/1992.

10. Στις 24 Νοεμβρίου 1993, το Διοικητικό Εφετείο δέχθηκε την ανακοπή, ακύρωσε την προσβληθείσα απόφαση και απέρριψε επί της ουσίας την έφεση την οποία είχαν ασκήσει οι ενδιαφερόμενοι κατά την πρωτοδίκου αποφάσεως (απόφαση 3291/1993). Η εφετειακή απόφαση κοινοποιήθηκε στους ενδιαφερόμενους στις 31 Μαΐου 1994.

11. Στις 30 Ιουνίου 1994, οι ενδιαφερόμενοι ήσκησαν αίτηση αναιρέσεως. Μετά από πέντε αναβολές, η υπόθεση συζητήθηκε στις 12 Ιανουαρίου 1998.

12. Στις 8 Φεβρουαρίου 1999, με προδικαστική απόφασή του, το πρώτο πενταμελές τμήμα του Συμβουλίου της Επικρατείας ανέπεμψε την υπόθεση στο επταμελές τμήμα αυτού (απόφαση 455/1999). Μετά από έξι αναβολές, η υπόθεση συζητήθηκε ενώπιον του επταμελούς τμήματος του Συμβουλίου της Επικρατείας στις 23 Σεπτεμβρίου 2002.

13. Στις 30 Δεκεμβρίου 2002, το Συμβούλιο της Επικρατείας αναίρεσε την απόφαση 3291/1993 και ανέπεμψε την υπόθεση στο Διοικητικό Εφετείο Αθηνών (απόφαση 3913/2002). Η υπόθεση συζητήθηκε ενώπιον του Διοικητικού Εφετείου Αθηνών στις 9 Μαΐου 2003.

14. Στις 28 Νοεμβρίου 2003, το Διοικητικό Εφετείο Αθηνών ακύρωσε την απόφαση 17280/1989 και όρισε τα ποσά τα οποία έπρεπε να καταβληθούν στους ενδιαφερόμενους, διευκρινίζοντας ότι αυτά θα καταβάλλονταν νομιμοτόκως, από της επιδόσεως της προσφυγής μέχρις εξοφλήσεως (απόφαση 4992/2003). Η απόφαση αυτή κοινοποιήθηκε στους ενδιαφερόμενους στις 20 Μαΐου 2004.

15. Στις 21 Ιουλίου 2004, το Ταμείο Αλληλοβοήθειας Στρατιωτικών Αεροπορίας απεφάσισε να καταβάλει στους ενδιαφερόμενους τα οφειλόμενα ποσά. Προκειμένου περί των τόκων επί των ποσών αυτών, το Ταμείο αναφέρθηκε σε δύο αντιφατικές αποφάσεις του Αρείου Πάγου (23/2004) και του Συμβουλίου της Επικρατείας (536/2004) ως προς την υποχρέωση ή μη των νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου για την καταβολή τόκων σε ορισμένες περιπτώσεις, και απεφάσισε να αναστείλει την καταβολή μέχρι ότου αποφανθεί επ' αυτού η Ολομέλεια του Συμβουλίου της Επικρατείας (πρακτικά υπ' αριθμ. 29/2004). Οι προσφεύγοντες αναφέρουν ότι ουδεμία εξέλιξη σημειώθηκε στο πλαίσιο της υποθέσεως αυτής.

II. ΟΙΚΕΙΟ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ

16. Το άρθρο 95 παρ. 5 του Συντάγματος ορίζει ότι :

« Η διοίκηση έχει υποχρέωση να συμμορφώνεται προς τις δικαστικές αποφάσεις. Η παράβαση της υποχρέωσης αυτής γεννά ευθύνη για κάθε αρμόδιο όργανο, όπως νόμος ορίζει. »

17. Στις 14 Νοεμβρίου 2002, ετέθη σε ισχύ ο ν. 3068/2002 «περί συμμορφώσεως της Διοικήσεως προς τις δικαστικές αποφάσεις και άλλες διατάξεις» (ΦΕΚ 274/2002). Ο νόμος αυτός προβλέπει, μεταξύ άλλων, ότι η Διοίκηση έχει υποχρέωση να συμμορφώνεται χωρίς καθυστέρηση προς τις δικαστικές αποφάσεις και να προβαίνει σε όλες τις ενέργειες που επιβάλλονται για την εκπλήρωση της υποχρέωσης αυτής και για την εκτέλεση των αποφάσεων (άρθρο 1). Με τον ίδιο νόμο ορίζονται τριμελή συμβούλια των ελληνικών ανωτάτων δικαστηρίων (Ανώτατο Ειδικό Δικαστήριο, Άρειος Πάγος, Συμβούλιο της Επικρατείας και Ελεγκτικό Συνέδριο) τα οποία είναι αρμόδια για τον έλεγχο όσον αφορά την εκτέλεση των αποφάσεων τους από τη Διοίκηση εντός προθεσμίας η οποία δεν δύναται να υπερβαίνει το τρίμηνο (αν συντρέχει σπουδαίος λόγος, η προθεσμία αυτή δύναται να παραταθεί μία μόνο φορά). Τα τριμελή συμβούλια δύνανται, ειδικότερα, να ορίσουν έναν δικαστή ως εντεταλμένο για να παρέχει στη Διοίκηση την αναγκαία συνδρομή ως προς τον ενδεικνύόμενο τρόπο συμμορφώσεως αυτής προς μία απόφαση. Εάν η Διοίκηση δεν συμμορφωθεί προς μία απόφαση εντός της ταχθείσης προθεσμίας, επιβάλλεται σε αυτή χρηματική κύρωση. Εάν μετά την επιβολή της χρηματικής κυρώσεως η Διοίκηση εξακολουθεί να μην συμμορφώνεται προς τη δικαστική απόφαση, είναι δυνατόν να επιβληθεί και νέα χρηματική κύρωση (άρθρο 3). Επίσης, είναι δυνατόν να επιβάλλονται πειθαρχικές ποινές σε κάθε υπεύθυνο για την παράλειψη συμμορφώσεως υπάλληλο (άρθρο 5). Οι διατάξεις του ν. 3068/2002 εφαρμόζονται για τις εκδιδόμενες μετά την έναρξη της ισχύος του δικαστικές αποφάσεις (άρθρο 6).

ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΝΟΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

I. ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΙΔΙΟΤΗΤΟΣ ΤΟΥ ΘΥΜΑΤΟΣ ΔΕΚΑ ΠΡΟΣΦΕΥΓΟΝΤΩΝ

18. Η Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι δεν διαθέτουν την ιδιότητα του θύματος οι κληρονόμοι του Κωνσταντίνου Κουμαντάρου (33^{ος}, 34^{ος} και 35^{ος} εκ των

προσφευγόντων), του Χαράλαμπου Παυλόπουλου (38^{ος}, 39^{ος} και 40^{ος} εκ των προσφευγόντων), του Ερρίκου Φίλια (41^{ος}, 42^{ος} και 43^{ος} εκ των προσφευγόντων) και του Αθανασίου Γεωργίου (44^{ος} προσφεύγων) και ότι, επομένως, ως προς αυτούς, πρέπει να απορριφθεί η προσφυγή ως απαράδεκτη. Υπογραμμίζοντας ότι οι προαναφερόμενοι προσφεύγοντες ουδέποτε συμμετείχαν στην επίδικη διαδικασία, η Κυβέρνηση εκτιμά ότι οι αιτιάσεις οι οποίες προβάλλονται στην παρούσα υπόθεση, συνδέονται στενά προς το πρόσωπο των αποβιωσάντων συνταξιούχων (*Nölkenbockhoff* και *Bergemann* κατά *Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας*, αριθ. προσφυγής 10300/83, απόφαση της Επιτροπής από 12 Δεκεμβρίου 1984, Αποφάσεις και Εκθέσεις (DR) 40, σελ. 180).

19. Οι εν λόγω προσφεύγοντες υποστηρίζουν ότι, ως κληρονόμοι, διαδέχθηκαν τους αποβιώσαντες σε όλα τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις τους.

20. Το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι, στην προκειμένη περίπτωση, οι Κουμαντάρος, Παυλόπουλος, Φίλιας και Γεωργίου ήταν διάδικοι καθ' όλη τη διάρκεια της διαδικασίας ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων. Η ημερομηνία θανάτου τους παραμένει αδιευκρίνιστη, οπωσδήποτε, όμως, απεβίωσαν μετά από την τελευταία συζήτηση ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας. Η προσφυγή ησκήθη από τους κληρονόμους τους εντός της προβλεπόμενης από το άρθρο 35 παρ. 1 της Συμβάσεως εξάμηνης προθεσμίας. Επομένως, πρέπει να διευκρινισθεί εάν αυτοί οι προσφεύγοντες έχουν επαρκές έννομο συμφέρον το οποίο να δικαιολογεί την εξέταση, για λογαριασμό τους, των αιτιάσεων οι οποίες προβάλλονται στην παρούσα υπόθεση.

21. Το Δικαστήριο υπομινύσκει ότι το άρθρο 34 της Συμβάσεως ορίζει ότι «(...) μπορεί να επιληφθεί της εξέτασης προσφυγής που υποβάλλεται από κάθε φυσικό πρόσωπο (...) που ισχυρίζεται ότι είναι θύμα παραβίασης, από ένα από τα Υψηλά Συμβαλλόμενα Μέρη, των δικαιωμάτων που αναγνωρίζονται στη Σύμβαση ή στα Πρωτόκολλά της (...)». Συνάγεται, επομένως, το συμπέρασμα ότι, για να τηρήσει τις προϋποθέσεις της διατάξεως αυτής, κάθε προσφεύγων οφείλει να είναι σε θέση να αποδείξει ότι η παραβίαση ή οι παραβιάσεις της Συμβάσεως που επικαλείται, αφορούν τον ίδιο προσωπικά. Από την άποψη αυτή, πρέπει, κατ' αρχήν, να ερμηνεύεται η έννοια του θύματος αυτοτελώς και ανεξάρτητα από τις έννοιες του εσωτερικού δικαίου, όπως αυτές οι οποίες αφορούν το έννομο συμφέρον ή τη

νομιμοποίηση του νομικώς ενεργείν (βλ., ειδικότερα, *Sanles Sanles κατά Ισπανίας* (απόφαση επί του παραδεκτού), αριθ. προσφυγής 48335/99, ΕΔΑΔ 2000-XI).

22. Το Δικαστήριο έχει, κατ' επανάληψη, δεχθεί ότι πρόσωπα κατά το μάλλον ή ήττον εγγύτερα υποκαθιστούν τον προσφεύγοντα ο οποίος ακολούθησε ολόκληρη τη διαδικασία ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων και ο οποίος απεβίωσε μετά από την άσκηση προσφυγής ενώπιον του Δικαστηρίου (*X κατά Γαλλίας*, απόφαση της 31^{ης} Μαρτίου 1992, série A n° 234-C, σελ. 89, παρ. 26, *Dalban κατά Ρουμανίας* [GC], αριθ. προσφυγής 28114/95, παρ. 39, ΕΔΑΔ 1999-VI, *Malhous κατά Δημοκρατίας της Τσεχίας* (απόφαση επί του παραδεκτού), αριθ. προσφυγής 33071/96, ΕΔΑΔ 2000-XII).

23. Το Δικαστήριο έχει, επίσης, κληθεί να εξετάσει υποθέσεις στις οποίες το θύμα έχει αποβιώσει κατά τη διάρκεια της διαδικασίας ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων και πριν από την άσκηση της προσφυγής ενώπιον του Δικαστηρίου. Στις υποθέσεις αυτού του είδους, το Δικαστήριο εξετάζει εάν οι συγγενείς ή οι κληρονόμοι του αποβιώσαντος δύνανται οι ίδιοι να διατείνονται ότι είναι θύματα της επικαλούμενης παραβιάσεως (*Fairfield κ.λ.π. κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (απόφαση επί του παραδεκτού), αριθ. προσφυγής 24790/04, ΕΔΑΔ 2005-VI, *Γεωργία Μακρή κ.λ.π. κατά Ελλάδος* (απόφαση επί του παραδεκτού), αριθ. προσφυγής 5977/03, απόφαση της 24^{ης} Μαρτίου 2005).

24. Η παρούσα υπόθεση υπάγεται στην τελευταία ως άνω κατηγορία, πλην όμως τα θύματα απεβίωσαν μετά το πέρας της διαδικασίας ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων (βλ., προς την κατεύθυνση αυτή, *Ressegatti κατά Ελβετίας*, αριθ. προσφυγής 17671/02, παρ. 14-25, απόφαση της 13^{ης} Ιουλίου 2006).

25. Το Δικαστήριο διαπιστώνει, εν πρώτοις, ότι μία εκ των επικαλούμενων στην παρούσα υπόθεση παραβιάσεων αφορά την άρνηση του Ταμείου Αλληλοβοήθειας Στρατιωτικών Αεροπορίας να καταβάλει στους προσφεύγοντες τους τόκους επί των ποσών τα οποία ορίσθηκαν με την απόφαση υπ' αριθ. 4992/2003 του Διοικητικού Εφετείου Αθηνών. Δεν υπάρχει καμία αμφιβολία ότι η κατάσταση αυτή είχε άμεσες συνέπειες όσον αφορά τα περιουσιακά δικαιώματα των δέκα προσφευγόντων, των οποίων την ιδιότητα (του θύματος) αμφισβητεί η Κυβέρνηση, δεδομένου ότι, δυνάμει της ιδιότητός τους ως κληρονόμοι, τυγχάνουν πλέον δικαιούχοι των εν λόγω ποσών. Δύνανται, επομένως, οι προσφεύγοντες αυτοί να

διατείνονται ότι υπήρξαν θύματα της περί ης ο λόγος παραβίασεως. Επίσης, δεδομένου ότι η εκτέλεση αποφάσεως αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της «δίκης» κατά την έννοια του άρθρου 6, το Δικαστήριο εκτιμά ότι θα ήταν τεχνητός κάθε διαχωρισμός της αιτιάσεως, όσον αφορά την εκτέλεση της αποφάσεως, από την οποία οι προσφεύγοντες έλκουν τις αξιώσεις τους, από τις αιτιάσεις οι οποίες προβάλλονται όσον αφορά τη διάρκεια της διαδικασίας και την απουσία προσφυγής από το εσωτερικό δίκαιο, προκειμένου να παραπονεθούν για τη διάρκεια αυτή (βλ., *mutatis mutandis*, *Estima Jorge κατά Πορτογαλίας*, απόφαση της 21^{ης} Απριλίου 1998, *Στλλογή Αποφάσεων (Recueil des arrêts et decisions)* 1998-II, σελ. 772-773, παρ. 35 και 40).

26. Εν όψει των ανωτέρω, το Δικαστήριο εκτιμά ότι οι κληρονόμοι των Κουμαντάρου, Παυλόπουλου, Φίλια και Γεωργίου έχουν επαρκές έννομο συμφέρον το οποίο δικαιολογεί την εξέταση, για λογαριασμό τους, των αιτιάσεων οι οποίες προβάλλονται με την παρούσα προσφυγή. Αρμόζει, επομένως, να απορριφθεί η ένσταση.

II. ΕΠΙ ΤΗΣ ΠΡΟΒΑΛΛΟΜΕΝΗΣ ΑΙΤΙΑΣΕΩΣ ΓΙΑ ΠΑΡΑΒΙΑΣΗ ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ 6 § 1 ΤΗΣ ΣΥΜΒΑΣΕΩΣ ΟΣΟΝ ΑΦΟΡΑ ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΠΡΟΣΒΑΣΕΩΣ ΣΕ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ

27. Οι προσφεύγοντες παραπονούνται ότι, λόγω της αρνήσεως της Διοικήσεως να συμμορφωθεί πλήρως προς την απόφαση υπ' αριθ. 4992/2003 του Διοικητικού Εφετείου Αθηνών, παραβιάζεται το δικαίωμά τους σε πραγματική και αποτελεσματική δικαστική προστασία προκειμένου περί των αμφισβητήσεων επί των δικαιωμάτων τους αστικής φύσεως. Στο σημείο αυτό, οι προσφεύγοντες επικαλούνται το άρθρο 6 παρ. 1 της Συμβάσεως, το οποίο ορίζει τα εξής σχετικά :

«Παν πρόσωπον έχει δικαίωμα όπως η υπόθεσίς του δικασθή δικαίως (...) εντός λογικής προθεσμίας, υπό δικαστηρίου (...) το οποίον θα αποφασίση (...) επί των αμφισβητήσεων επί των δικαιωμάτων και υποχρεώσεων του αστικής φύσεως (...)»

A. Επί του παραδεκτού

28. Η Κυβέρνηση υποστηρίζει, κατ' αρχάς, ότι η αιτίαση αυτή είναι ασυμβίβαστη *ratione personae* προς τις διατάξεις της Συμβάσεως, επειδή το Ταμείο Αλληλοβοήθειας Στρατιωτικών Αεροπορίας διαθέτει ίδια νομική προσωπικότητα, ίδια διοίκηση και ίδιο προϋπολογισμό. Ως εκ τούτου, από τις πράξεις και παραλείψεις

του δεν γεννάται ευθύνη του Δημοσίου.

29. Η Κυβέρνηση υποστηρίζει, εξ άλλου, ότι οι προσφεύγοντες δεν εξήντλησαν τα εσωτερικά ένδικα μέσα, αφού αρκέσθηκαν σε μία αγωγή η οποία σκοπό είχε να αναγνωρισθεί η υποχρέωση του Ταμείου να τους καταβάλει τα αιτούμενα ποσά, αγωγή η οποία δεν αποτελούσε εκτελεστό τίτλο. Εάν οι προσφεύγοντες είχαν εγείρει ενώπιον του διοικητικού δικαστηρίου αγωγή με την οποία θα ζητούσαν να καταδικασθεί το Ταμείο να τους καταβάλει τα εν λόγω ποσά, εάν το δικαστήριο είχε δεχθεί το αίτημά τους και εάν η απόφαση αυτή είχε καταστεί οριστική, οι προσφεύγοντες θα είχαν δυνηθεί να αιτηθούν την αναγκαστική εκτέλεση της αποφάσεως αυτής και να εισπράξουν τα εν λόγω ποσά.

30. Η Κυβέρνηση προσθέτει ότι οι προσφεύγοντες είχαν επίσης τη δυνατότητα να προσφύγουν ενώπιον του αρμοδίου συμβουλίου του Συμβουλίου της Επικρατείας, βάσει του ν. 3068/2002 (βλ. παρ. 17 ανωτέρω) προκειμένου να παραπονεθούν για τη δήθεν άρνηση της Διοικήσεως να συμμορφωθεί προς την απόφαση υπ' αριθ. 4992/2003 του Διοικητικού Εφετείου Αθηνών. Η Κυβέρνηση επισημαίνει ότι, χάρις σε αυτόν τον νέο νόμο, με τον οποίο εισάγεται ένα σαφές, προσβάσιμο και αποτελεσματικότατο μέσο, οι προσφεύγοντες είχαν τη δυνατότητα να επιτύχουν την επανόρθωση της επίδικης καταστάσεως.

31. Οι προσφεύγοντες αντικρούουν τις θέσεις αυτές. Επισημαίνουν δε ότι το Ταμείο Αλληλοβοήθειας Στρατιωτικών Αεροπορίας είναι νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου, το οποίο λειτουργεί υπό την εποπτεία του Υπουργού Εθνικής Αμύνης, και εκτιμούν ότι έκαναν φυσιολογική και επαρκή χρήση των ενδίκων μέσων που τους προσέφερε το εσωτερικό δίκαιο.

1. Περί της αρμοδιότητος ratione personae

32. Το Δικαστήριο υπομινύσκει ότι, κατά το άρθρο 19 της Συμβάσεως, καθήκον έχει να διασφαλίζει τον σεβασμό των υποχρεώσεων οι οποίες απορρέουν για τα Υψηλά Συμβαλλόμενα Μέρη από τη Σύμβαση. Στην παρούσα υπόθεση, το Δικαστήριο εκτιμά ότι ακολουθεί παρελκυστική τακτική όποιος υποστηρίζει ότι από τις πράξεις ή τις παραλείψεις του Ταμείου Αλληλοβοήθειας Στρατιωτικών Αεροπορίας δεν γεννάται ευθύνη του Δημοσίου. Και μόνον το γεγονός ότι η επίδικη διαδικασία διεξήχθη ενώπιον των διοικητικών δικαστηρίων, τα οποία είναι αρμόδια, κατά το ελληνικό δίκαιο, να εξετάζουν εάν στοιχειοθετείται ευθύνη της

κρατικής εξουσίας, αποδεικνύει ότι αντίδικοι στην υπόθεση αυτή ήταν διοικούμενοι και ένα νομικό πρόσωπο το οποίο ασκεί δημόσια εξουσία.

33. Συνεπώς, το Δικαστήριο απορρίπτει την εν λόγω ένσταση.

2. *Επί των ενστάσεων περί μη εξαντλήσεως των εσωτερικών ενδίκων μέσων*

34. Το Δικαστήριο υπομινύσκει ότι σκοπός του άρθρου 35 παρ. 1, στο οποίο εμπεριέχεται ο κανόνας της εξαντλήσεως των εσωτερικών ενδίκων μέσων, είναι να παρέχεται στα Συμβαλλόμενα Κράτη η ευκαιρία να προβαίνουν στην πρόληψη ή την ανόρθωση των σε βάρος τους καταγγελλομένων παραβιάσεων πριν επιληφθεί το Δικαστήριο (βλ., μεταξύ άλλων, *Selmouni κατά Γαλλίας* [GC], αριθ. προσφυγής 25803/94, παρ. 74, ΕΔΑΔ 1999-V). Ο κανόνας του άρθρου 35 παρ. 1 βασίζεται στην προϋπόθεση, η οποία έχει ενσωματωθεί στο άρθρο 13 (με το οποίο και εμφανίζει μεγάλες ομοιότητες), ότι η εσωτερική έννομη τάξη προσφέρει πραγματική προσφυγή όσον αφορά την καταγγελλόμενη παραβίαση (*Kudla κατά Πολωνίας* [GC], αριθ. προσφυγής 30210/96, παρ. 152, ΕΔΑΔ 2000-XI).

35. Πάντως, οι διατάξεις του άρθρου 35 της Συμβάσεως δεν προβλέπουν ειμή την εξάντληση των ενδίκων μέσων τα οποία είναι σχετικά προς τις επίμαχες παραβιάσεις και, συγχρόνως, διαθέσιμα και πλήρη. Πρέπει δε να υφίστανται σε επαρκή βαθμό βεβαιότητας όχι μόνο στη θεωρία αλλά και στην πράξη, άλλως στερούνται του επιθυμητού πραγματικού χαρακτήρα και της προσβασιμότητας (βλ., ειδικότερα, *Vernillo κατά Γαλλίας*, απόφαση της 20ής Φεβρουαρίου 1991, série A n° 198, σελ. 11-12, παρ. 27, και *Mifsud κατά της Γαλλίας* (απόφαση επί του παραδεκτού) [GC], αριθ. προσφυγής 57220/00, ΕΔΑΔ 2002-VIII).

36. Εν προκειμένω, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι η αιτίαση των προσφευγόντων αφορά την, κατά τους ισχυρισμούς τους, άρνηση της Διοικήσεως να συμμορφωθεί προς μία δικαστική απόφαση. Αρμόζει, επομένως, να διαγνωσθεί εάν τα προτεινόμενα από την Κυβέρνηση ένδικα μέσα δυνάμενα να συνιστούν μέσα άμεσης θεραπείας της επίδικης καταστάσεως.

37. Το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι η πρώτη ένσταση περί μη εξαντλήσεως των ενδίκων μέσων, την οποία προβάλλει η Κυβέρνηση, συνδέεται στενά με τον πυρήνα της αιτιάσεως την οποία προβάλλουν οι προσφεύγοντες εν σχέσει προς το άρθρο 6 της Συμβάσεως, και αποφασίζει τη συνεκδίκαση της ενστάσεως επί της ουσίας.

38. Εξ άλλου, προκειμένου περί της δευτέρας ενστάσεως περί μη εξαντλήσεως των ενδίκων μέσων, την οποία προβάλλει η Κυβέρνηση, το Δικαστήριο εκτιμά ότι η προβλεπόμενη από τον ν. 3068/2002 διαδικασία δεν είναι φύσεως τέτοιας που να συνεπάγεται μετά βεβαιότητος την εκτέλεση δικαστικής αποφάσεως κατόπιν αρνήσεως της Διοικήσεως να συμμορφωθεί προς αυτή. Πράγματι, μετά την προσφυγή του ενδιαφερομένου ενώπιον του αρμοδίου συμβουλίου του συγκεκριμένου ανωτάτου δικαστηρίου, το εν λόγω συμβούλιο δεν δύναται να διαπιστώσει ειμή μόνον την άρνηση της Διοικήσεως να συμμορφωθεί προς δικαστική απόφαση και να επιβάλει, περιπτώσεως δοθείσης, την καταβολή αποζημιώσεως στον ενδιαφερόμενο για την αιτία αυτή. Ως εκ τούτου, στην προκειμένη περίπτωση, τυχόν εκτέλεση της αποφάσεως υπ' αριθ. 4992/2003 δεν θα συνιστούσε άμεση συνέπεια του αποτελέσματος της επικαλούμενης από την Κυβέρνηση προσφυγής, αλλά θα παρέμενε στη διακριτική ευχέρεια της Διοικήσεως με μοναδικό σκοπό την αποφυγή καταβολής αποζημιώσεως στους ενδιαφερόμενους.

39. Επίσης, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι η Κυβέρνηση δεν αναφέρει κάποιο νομολογιακό παράδειγμα βάσει του οποίου να αποδεικνύεται ότι σε περίπτωση που ακολουθήθηκε η προβλεπόμενη από τον ν. 3068/2002 διαδικασία, κατέστη δυνατή η συμμόρφωση της Διοικήσεως προς αρχικώς μη εκτελεσθείσα δικαστική απόφαση. Ωστόσο, έγκειται στο Κράτος το οποίο προβάλλει ένσταση η οποία στηρίζεται στη μη εξάντληση των εσωτερικών ενδίκων μέσων, να αποδείξει ότι υφίστανται αποτελεσματικά και επαρκή μέσα (*Soto Sanchez κατά Ισπανίας*, αριθ. προσφυγής 66990/01, παρ. 34, απόφαση της 25^{ης} Νοεμβρίου 2003). Αρμόζει, επομένως, να απορριφθεί η ένσταση αυτή.

40. Το Δικαστήριο διαπιστώνει, περαιτέρω, ότι η αιτίαση αυτή δεν είναι προδήλως αβάσιμη κατά την έννοια του άρθρου 35 § 3 της Συμβάσεως. Το Δικαστήριο επισημαίνει, περαιτέρω, ότι η αιτίαση αυτή δεν προσκρούει σε άλλον λόγο απαραδέκτου. Πρέπει, επομένως, να γίνει δεκτή ως παραδεκτή.

Β. Επί της ουσίας

41. Η Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι οι προσφεύγοντες δεν διέθεταν εκτελεστό τίτλο. Ακόμα και αν το Ταμείο απεφάσισε καλή τη πίστει να καταβάλει το κεφάλαιο το οποίο ορίσθηκε με την απόφαση υπ' αριθ. 4992/2003, απόφαση αναμφίβολα ορθή, ορθώς δεν κατέβαλε και τους τόκους, εν αναμονή της υιοθετήσεως

από τα εθνικά ανώτατα δικαστήρια μιας ενιαίας προσεγγίσεως επί του θέματος.

42. Οι προσφεύγοντες υποστηρίζουν ότι ο συλλογισμός της Κυβερνήσεως καθιστά κενές περιεχομένου της αρχές οι οποίες διατυπώνονται στο άρθρο 6 της Συμβάσεως.

43. Το Δικαστήριο υπομινύσκει ότι το δικαίωμα προσβάσεως σε δικαστήριο, που εγγυάται το άρθρο 6 παρ. 1 της Συμβάσεως, θα καθίστατο κενό περιεχομένου εάν η εσωτερική έννομη τάξη ενός Συμβαλλομένου Κράτους επέτρεπε όπως μία οριστική και υποχρεωτική δικαστική απόφαση παραμένει ανεκτέλεστη σε βάρος ενός διαδίκου. Η εκτέλεση μιας αποφάσεως οιαδήποτε δικαστηρίου πρέπει να θεωρείται ως αποτελούσα αναπόσπαστο μέρος της «δίκης» κατά την έννοια του άρθρου 6. Το Δικαστήριο έχει ήδη αναγνωρίσει ότι η αποτελεσματική προστασία του διοικουμένου και η αποκατάσταση της νομιμότητας συνεπάγονται την υποχρέωση για τη Διοίκηση να συμμορφώνεται προς απόφαση η οποία εκδίδεται από το αρμόδιο ανώτατο διοικητικό δικαστήριο του Κράτους (βλ. *Hornsby κατά Ελλάδος*, απόφαση της 19^{ης} Μαρτίου 1997, *Συλλογή Αποφάσεων (Recueil des arrêts et décisions)* 1997-II, σελ. 510-511, παρ. 40 και επ.).

44. Εξ άλλου, το Δικαστήριο έχει ήδη κρίνει ότι δεν είναι πρόσφορο να ζητείται από πρόσωπο, απαίτηση του οποίου σε βάρος του Δημοσίου αναγνωρίσθηκε μετά το πέρας δικαστικής διαδικασίας, να υποχρεούται εν συνεχεία να εγείρει τη διαδικασία αναγκαστικής εκτελέσεως προκειμένου να λάβει ικανοποίηση (*Καραχάλιος κατά Ελλάδος* (απόφαση επί του παραδεκτού), αριθ. προσφυγής 62503/00, απόφαση της 26^{ης} Σεπτεμβρίου 2002, *Μεταξάς κατά Ελλάδος*, αριθ. προσφυγής 8415/02, παρ. 19, απόφαση της 27^{ης} Μαΐου 2004).

45. Στην προκειμένη περίπτωση, το Ταμείο Αλληλοβοήθειας Στρατιωτικών Αεροπορίας απεφάσισε να αναστείλει την καταβολή των τόκων επί των ποσών τα οποία ορίσθηκαν με την απόφαση 4992/2003 του Διοικητικού Εφετείου Αθηνών, λόγω δύο αντιφατικών αποφάσεων του Αρείου Πάγου και του Συμβουλίου της Επικρατείας ως προς την υποχρέωση ή μη των νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου για την καταβολή τόκων σε ορισμένες περιπτώσεις. Η Κυβέρνηση δεν θεωρεί ότι υφίσταται πρόβλημα όσον αφορά την εκτέλεση, αφ' ενός, επειδή οι προσφεύγοντες δεν ακολούθησαν διαδικασία η οποία θα τους είχε επιτρέψει στη συνέχεια να εγείρουν τη διαδικασία της αναγκαστικής εκτελέσεως προκειμένου να

εισπράξουν την απαίτησή τους, και, εφ' ετέρου, επειδή εκτιμά ότι, εν όψει της συγκρούσεως των νομολογιών των ανωτάτων δικαστηρίων, ορθώς η Διοίκηση απεφάσισε να αναστείλει την καταβολή των οφειλομένων τόκων.

46. Κατά το Δικαστήριο, φαίνεται η Κυβέρνηση κατ' αρχάς να υπονοεί ότι η μοναδική κατηγορία δικαστικών αποφάσεων περί των οποίων οι διοικούμενοι δύνανται να ελπίζουν ότι η εκτέλεση θα πραγματοποιηθεί απρόσκοπτα, είναι η κατηγορία των αποφάσεων οι οποίες εκτελούνται αναγκαστικά, και ότι οι υπόλοιπες, όπως η απόφαση υπ' αριθ. 4992/2003, βάσει της οποίας οι προσφεύγοντες θεμελιώνουν τις αξιώσεις τους, ακόμα και αν αναφέρουν ρητώς το δικαίωμα των ενδιαφερομένων να εισπράξουν συγκεκριμένα ποσά, δεν έχουν καμία συνέπεια στην πράξη και είναι δυνατόν να μείνουν νεκρό γράμμα εάν η Διοίκηση δεν συμφωνεί με το περιεχόμενό τους.

47. Το Δικαστήριο δεν δύναται να δεχθεί έναν τέτοιο συλλογισμό. Δεν επιτρέπεται η Διοίκηση να αποφασίζει να μην προβεί σε πλήρη εκτέλεση αποφάσεως υπό το πρόσχημα ότι διαγιγνώσκει σύγκρουση νομολογιών, άλλως ειπείν, κάθε φορά που εκτιμά ότι το δικαστήριο έσφαλε κατά την κρίση του (βλ., *mutatis mutandis*, *Castren-Ninιού κατά Ελλάδος*, αριθμ. προσφυγής 43837/02, παρ. 27, απόφαση της 9^{ης} Ιουνίου 2005). Το Δικαστήριο υπομινύσκει ότι η Διοίκηση υποχρεούται να εκτελεί εντίμως, ως οφείλει στο πλαίσιο του Κράτους δικαίου, τις αποφάσεις οι οποίες εκδίδονται από τα εθνικά δικαστήρια (*Μαυρουδής κατά Ελλάδος*, αριθ. προσφυγής 72081/01, παρ. 29, απόφαση της 22ας Σεπτεμβρίου 2005).

48. Εν όψει του ως άνω δικανικού συλλογισμού, το Δικαστήριο εκτιμά ότι βασίμως οι προσφεύγοντες υποστηρίζουν ότι οι εθνικές αρχές παρέλειψαν να συμμορφωθούν πλήρως προς την απόφαση υπ' αριθ. 4992/2003 του Διοικητικού Εφετείου Αθηνών, με αποτέλεσμα να στερηθεί το άρθρο 6 παρ. 1 της Συμβάσεως παντός πρόσφορου αποτελέσματος.

49. Κατά συνέπεια, το Δικαστήριο απορρίπτει την πρώτη ένσταση της Κυβερνήσεως περί μη εξαντλήσεως των εσωτερικών ενδίκων μέσων και κρίνει ότι υπήρξε παραβίαση του άρθρου 6 παρ. 1 της Συμβάσεως όσον αφορά το δικαίωμα προσβάσεως σε δικαστήριο.

III. ΕΠΙ ΤΗΣ ΠΡΟΒΑΛΛΟΜΕΝΗΣ ΑΙΤΙΑΣΕΩΣ ΓΙΑ ΠΑΡΑΒΙΑΣΗ ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ 6 ΠΑΡ. 1 ΤΗΣ ΣΥΜΒΑΣΕΩΣ ΟΣΟΝ ΑΦΟΡΑ ΤΗ ΔΙΑΡΚΕΙΑ

ΤΗΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑΣ

50. Οι προσφεύγοντες ισχυρίζονται ότι, λόγω της διάρκειας της διαδικασίας, παραβιάστηκε η αρχή του «ευλόγου χρόνου», όπως προβλέπεται από το άρθρο 6 παρ. 1 της Συμβάσεως.

51. Η Κυβέρνηση υποστηρίζει, κατ' αρχάς, ότι οι προσφεύγοντες δεν εξήντλησαν τα εσωτερικά ένδικα μέσα, επειδή δεν επεδίωξαν να επιταχύνουν τη διαδικασία, ζητώντας να εκδικασθεί η υπόθεσή τους κατά προτεραιότητα, ούτε ήσκησαν ενώπιον των διοικητικών δικαστηρίων αγωγή αποζημιώσεως κατά του Δημοσίου για την καθυστέρηση η οποία σημειώθηκε στην υπόθεσή τους. Στο σημείο αυτό, η Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι οι προσφεύγοντες είχαν τη δυνατότητα να στηριχθούν στο άρθρο 105 ΕισΝΑΚ, με το οποίο θεσπίζεται η έννοια της ειδικής επιζήμιας πράξεως δημοσίου δικαίου, από την οποία γεννάται εξωσυμβατική ευθύνη του Δημοσίου. Επικουρικώς, η Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι η επίδικη διαδικασία διεξήχθη το ταχύτερο δυνατόν, λαμβανομένου υπ' όψη του φόρτου εργασίας που αντιμετώπιζαν τα δικαστήρια και των καθυστερήσεων εξαιτίας των επαναλαμβανόμενων απεργιών των δικηγόρων της χώρας κατά το επίμαχο χρονικό διάστημα.

Α. Επί του παραδεκτού

52. Το Δικαστήριο είχε κατ' επανάληψη την ευκαιρία να διαπιστώσει ότι στην Ελλάδα δεν υφίσταται δικαστήριο στο οποίο να δύναται κάποιος να απευθυνθεί προκειμένου να διατυπώσει παράπονα όσον αφορά την υπερβολική διάρκεια μιας διαδικασίας (βλ., μεταξύ πολλών άλλων, *Κόντη-Αρβανίτη κατά Ελλάδος*, αριθ. προσφυγής 53401/99, παρ. 29-30, απόφαση της 10^{ης} Απριλίου 2003). Επομένως, τα προτεινόμενα από την Κυβέρνηση μέσα δεν συνιστούν ένδικα μέσα τα οποία ασκούνται πριν από την προσφυγή στο Δικαστήριο, προκειμένου να προβληθεί μία αιτίαση όσον αφορά τη διάρκεια της διαδικασίας. Αρμόζει, επομένως, να απορριφθούν οι ενστάσεις της Κυβερνήσεως περί μη εξαντλήσεως των εσωτερικών ενδίκων μέσων.

53. Το Δικαστήριο διαπιστώνει, εξ άλλου, ότι η αιτίαση αυτή δεν είναι προδήλως αβάσιμη κατά την έννοια του άρθρου 35 § 3 της Συμβάσεως. Το Δικαστήριο επισημαίνει, περαιτέρω, ότι η αιτίαση αυτή δεν προσκρούει σε άλλον λόγο απαραδέκτου. Πρέπει, επομένως, να γίνει δεκτή ως παραδεκτή.

B. Επί της ουσίας

1. Περίοδος η οποία πρέπει να ληφθεί υπ' όψη

54. Η επίδικη διαδικασία είχε ως αφετηρία την 20ή Απριλίου 1989, ημερομηνία κατά την οποία επελήφθη της υποθέσεως το Διοικητικό Πρωτοδικείο Αθηνών, και ολοκληρώθηκε στις 28 Νοεμβρίου 2003, ημερομηνία εκδόσεως της αποφάσεως υπ' αριθ. 4992/2003 του Διοικητικού Εφετείου Αθηνών. Διήρκεσε, επομένως, δεκατέσσερα έτη και πλέον των επτά για τρεις βαθμούς δικαιοδοσίας.

2. Εύλογος χαρακτήρας της διάρκειας της διαδικασίας

55. Το Δικαστήριο υπομνήσκει ότι ο εύλογος χαρακτήρας της διάρκειας μιας διαδικασίας εκτιμάται αναλόγως των περιστάσεων της υποθέσεως και λαμβανομένων υπόψη των κριτηρίων, τα οποία έχουν διαμορφωθεί από τη νομολογία του Δικαστηρίου και ειδικότερα της πολυπλοκότητας της υποθέσεως, της συμπεριφοράς του προσφεύγοντος και της συμπεριφοράς και ευθύνης των αρμοδίων αρχών, ως και των συνεπειών της διαφοράς για τους ενδιαφερομένους (βλ., μεταξύ πολλών άλλων, *Frydlender κατά Γαλλίας* [GC], αριθ. προσφυγής 30979/96, παρ. 43, ΕΔΑΔ 2000-VII).

56. Το Δικαστήριο έχει κατ' επανάληψη εκδικάσει υποθέσεις παρόμοιες με την παρούσα υπόθεση και έχει διαπιστώσει την παραβίαση του άρθρου 6 παρ. 1 της Συμβάσεως (βλ. προαναφερθείσα απόφαση *Frydlender*).

57. Αφού μελέτησε όλα τα στοιχεία τα οποία του υπεβλήθησαν, το Δικαστήριο φρονεί ότι η Κυβέρνηση δεν εξέθεσε κάποιο περιστατικό ή επιχείρημα το οποίο θα του επέτρεπε να αχθεί σε διαφορετικό συμπέρασμα στην προκειμένη περίπτωση. Το Δικαστήριο παρατηρεί, ειδικότερα, ότι η υπόθεση δεν παρουσίαζε ιδιαίτερες δυσκολίες και ότι δεν τίθεται, εν προκειμένω, υπό αμφισβήτηση η συμπεριφορά των διαδίκων. Εξ άλλου, ακόμα και αν μέρος της διάρκειας της επίδικης διαδικασίας ηδύνατο τεχνικώς να εξηγηθεί με την παρέμβαση πολλών βαθμών δικαιοδοσίας, το Δικαστήριο υπομνήσκει, ωστόσο, ότι το άρθρο 6 παρ. 1 της Συμβάσεως υποχρεώνει τα Συμβαλλόμενα Κράτη να οργανώνουν το δικαστικό τους σύστημα κατά τρόπον ώστε τα δικαστήριά τους να δύνανται να ανταποκρίνονται σε κάθε μία από τις απαιτήσεις του (βλ., μεταξύ πολλών άλλων, *Duclos κατά Γαλλίας*, απόφαση της 17^{ης} Δεκεμβρίου 1996, *Συλλογή Αποφάσεων (Recueil des arrêts et décisions)* 1996-VI, σελ. 2181, παρ. 55) και, ειδικότερα, να εγγυώνται σε κάθε πρόσωπο την

έκδοση οριστικής αποφάσεως εντός ευλόγου προθεσμίας (*Frydlender κατά Γαλλίας*, προαναφερθείσα, παρ. 45).

58. Πρέπει, επομένως, να διαπιστωθεί ότι, προκειμένου περί χρονικού διαστήματος όπως το ανωτέρω, η βραδύτητα της διαδικασίας οφείλεται, κατά κύριο λόγο, στη συμπεριφορά των επιληφθέντων της υποθέσεως δικαστηρίων και αρχών. Στο σημείο αυτό, το Δικαστήριο υπομινύσκει ότι, κατά την πάγια νομολογία του, ο χρόνιος φόρτος εργασίας ενός δικαστηρίου δεν συνιστά έγκυρη εξήγηση (βλ. *Probstmeier κατά Γερμανίας*, απόφαση της 1^{ης} Ιουλίου 1997, *Συλλογή Αποφάσεων (Recueil)* 1997-IV, σελ. 1138, παρ. 64). Εξ άλλου, το Δικαστήριο έχει ήδη κρίνει ότι, αν και δεν αγνοεί τις επιπλοκές τις οποίες δύναται να συνεπάγεται μία απεργία όσον αφορά την επιβάρυνση του πινακίου ενός δικαστηρίου, ισχύει, εντούτοις, το γεγονός ότι πρέπει, συμφώνως προς το άρθρο 6 παρ. 1, να εκδικάζονται οι υποθέσεις «εντός ευλόγου προθεσμίας» (βλ., μεταξύ πολλών άλλων, *Παπαγεωργίου κατά Ελλάδος*, απόφαση της 22^{ας} Οκτωβρίου 1997, *Συλλογή Αποφάσεων (Recueil)* 1997-VI, σελ. 2291, παρ. 48).

59. Λαμβανομένης υπόψη της οικείας νομολογίας του, το Δικαστήριο εκτιμά ότι, στην προκειμένη περίπτωση, η διάρκεια της επίμαχης διαδικασίας είναι υπερβολική και δεν συνάδει προς την περί «ευλόγου προθεσμίας» επιταγή.

Επομένως, υπήρξε παραβίαση του άρθρου 6 παρ. 1.

IV. ΕΠΙ ΤΗΣ ΠΡΟΒΑΛΛΟΜΕΝΗΣ ΑΙΤΙΑΣΕΩΣ ΓΙΑ ΠΑΡΑΒΙΑΣΗ ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ 13 ΤΗΣ ΣΥΜΒΑΣΕΩΣ

60. Οι προσφεύγοντες παραπονούνται, επίσης, ότι, στην Ελλάδα, δεν υφίσταται δικαστήριο ενώπιον του οποίου να δύναται κάποιος να προσφύγει προκειμένου να παραπονεθεί για την υπερβολική διάρκεια της διαδικασίας. Επικαλούνται δε το άρθρο 13 της Συμβάσεως, το οποίο έχει ως εξής :

«Κάθε πρόσωπο του οποίου τα αναγνωριζόμενα στη (...) Σύμβαση δικαιώματα και ελευθερίες παραβιάσθηκαν, έχει το δικαίωμα πραγματικής προσφυγής ενώπιον εθνικής αρχής, έστω και αν η παραβίαση διεπράχθη από πρόσωπα ενεργούντα εν τη εκτελέσει των δημοσίων καθηκόντων τους.»

61. Επικαλούμενη τα αυτά μέσα, επί των οποίων στηρίξε τις περί μη εξαντλήσεως των εσωτερικών ενδίκων μέσων ενστάσεις της (βλ. παρ. 51 ανωτέρω), η Κυβέρνηση αμφισβητεί τη θέση αυτή.

A. Επί του παραδεκτού

62. Το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι η αιτίαση αυτή δεν είναι προδήλως αβάσιμη κατά την έννοια του άρθρου 35 παρ. 3 της Συμβάσεως. Το Δικαστήριο επισημαίνει εξ άλλου ότι η εν λόγω αιτίαση δεν προσκρούει σε άλλον λόγο απαραδέκτου. Πρέπει, επομένως, να γίνει δεκτή ως παραδεκτή.

B. Επί της ουσίας

63. Το Δικαστήριο υπομινύσκει ότι το άρθρο 13 εγγυάται πραγματική προσφυγή ενώπιον εθνικής αρχής, η οποία επιτρέπει τη διατύπωση παραπόνων όσον αφορά τη μη εκπλήρωση της επιβαλλόμενης από το άρθρο 6 παρ. 1 υποχρέωσης προς εκδίκαση των υποθέσεων εντός ευλόγου προθεσμίας (βλ. προαναφερθείσα απόφαση *Kudla κατά Πολωνίας* [GC], παρ. 156, ΕΔΑΔ).

64. Στην παρούσα υπόθεση, ακολουθώντας τον ίδιο δικανικό συλλογισμό που οδήγησε στην απόρριψη των ενστάσεων περί μη εξαντλήσεως των εσωτερικών ενδίκων μέσων, τις οποίες προέβαλε η Κυβέρνηση (βλ. παρ. 52 ανωτέρω), το Δικαστήριο εκτιμά ότι υπήρξε παραβίαση του άρθρου 13 της Συμβάσεως λόγω της απουσίας από το εσωτερικό δίκαιο ενός ενδίκου μέσου το οποίο θα είχε επιτρέψει στους προσφεύγοντες να επιτύχουν αναγνώριση του δικαιώματός τους στην εκδίκαση της υποθέσεώς τους εντός ευλόγου προθεσμίας, κατά την έννοια του άρθρου 6 παρ. 1 της Συμβάσεως.

V. ΕΠΙ ΤΗΣ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ 41 ΤΗΣ ΣΥΜΒΑΣΕΩΣ

65. Το άρθρο 41 της Συμβάσεως ορίζει ότι:

«Εάν το Δικαστήριο κρίνει ότι υπήρξε παραβίαση της Συμβάσεως ή των Πρωτοκόλλων αυτής, και εάν το εσωτερικό δίκαιο του Υψηλού Συμβαλλομένου Μέρους δεν επιτρέπει ειμή την ατελή επανόρθωση των συνεπειών της παραβιάσεως αυτής, το Δικαστήριο χορηγεί, εν ανάγκη, στο αδικηθέν μέρος δικαία ικανοποίηση.»

A. Προκαταρκτική παρατήρηση

66. Το Δικαστήριο υπομινύσκει ότι, στην παρούσα υπόθεση, από τους 44 προσφεύγοντες, οι οποίοι ήσκησαν την παρούσα προσφυγή, οι 10 είναι κληρονόμοι 4 συνταξιούχων οι οποίοι είχαν μετάσχει της επιδίκου διαδικασίας. Το Δικαστήριο δέχθηκε ότι οι προσφεύγοντες αυτοί έχουν επαρκές έννομο συμφέρον το οποίο να δικαιολογεί την εξέταση, για λογαριασμό τους, των αιτιάσεων οι οποίες

προβάλλονται στην παρούσα υπόθεση (βλ. παρ. 26 ανωτέρω).

67. Ωστόσο, για τις ανάγκες του υπολογισμού της δικαίας ικανοποίησης, το Δικαστήριο κρίνει ότι οι προσφεύγοντες-κληρονόμοι δικαιούνται, ο κάθε ένας, ενός μόνον μεριδίου, του μεριδίου το οποίο θα εισέπραττε ο αποβιώσας συγγενής τους. Επομένως, σε περίπτωση επιδικάσεως δικαίας ικανοποίησης, θα πρέπει κάθε ποσό να πολλαπλασιαστεί με το 38, δηλαδή με τον αριθμό των εναγόντων ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων. Την προσέγγιση αυτή υιοθετούν και οι προσφεύγοντες-κληρονόμοι, οι οποίοι υποβάλλουν από κοινού αιτήματα, αντίστοιχα με εκείνα του αποβιώσαντος συγγενούς τους. Ως εκ τούτου, για λόγους ευκολίας, το Δικαστήριο θα συνεχίσει, κατωτέρω, να αναφέρεται στους «προσφεύγοντες» άνευ περαιτέρω διευκρινίσεων.

B. Ζημία

1. Υλική ζημία

68. Οι προσφεύγοντες ζητούν, για την υλική ζημία, την καταβολή των οφειλομένων τόκων βάσει της αποφάσεως υπ' αριθ. 4992/2003 του Διοικητικού Εφετείου Αθηνών. Έκαστος των προσφευγόντων αναφέρει αριθμητικώς το ποσό το οποίο ζητά, υιοθετώντας δύο τρόπους υπολογισμού : ο πρώτος, βάσει του ποσοστού τόκου που ισχύει για τις οφειλές στις μεταξύ ιδιωτών σχέσεις, ο δε δεύτερος, βάσει του νομίμου ποσοστού 6% ετησίως που ισχύει για τις οφειλές των νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου.

69. Η Κυβέρνηση καλεί το Δικαστήριο να απορρίψει το αίτημα αυτό, υποστηρίζοντας ότι το Ταμείο δεν ήταν υποχρεωμένο να καταβάλει τόκους στους προσφεύγοντες, επειδή η απόφαση υπ' αριθ. 4992/2003 του Διοικητικού Εφετείου Αθηνών ήταν «εσφαλμένη».

70. Το Δικαστήριο υπομνήσκει ότι απόφαση, με την οποία διαπιστώνεται παραβίαση, συνεπάγεται για το διάδικο Κράτος την νομική υποχρέωση να θέσει τέλος στην παραβίαση και να επανορθώσει τις συνέπειες ώστε να αποκατασταθεί κατά το δυνατόν και να επανέλθει η προτέρα κατάσταση (*Ιατρίδης κατά Ελλάδος* (δικαία ικανοποίηση), αριθ. προσφυγής 31107/96, παρ. 32, ΕΔΑΔ 2000-XI, *mutatis mutandis*, *Μπασούκου κατά Ελλάδος*, αριθ. προσφυγής 3028/03, παρ. 26, απόφαση της 21^{ης} Απριλίου 2005).

71. Αποφαινόμενο κατά δίκαια κρίση, το Δικαστήριο κρίνει ότι συντρέχει λόγος επιδικάσεως, σε κάθε έναν από τους προσφεύγοντες, των μη κεφαλαιοποιήσιμων τόκων 6% ετησίως επί των ποσών τα οποία επιδικάσθηκαν δυνάμει της αποφάσεως υπ' αριθ. 4992/2003 του Διοικητικού Εφετείου Αθηνών, για το χρονικό διάστημα από 20 Ιουνίου 1989 -ημερομηνία κατά την οποία οι προσφεύγοντες κοινοποίησαν την αγωγή τους στον αντίδικο- έως την ημερομηνία δημοσιεύσεως της παρούσης αποφάσεως.

2. Ηθική ζημία

72. Οι προσφεύγοντες ζητούν 25.000 ευρώ έκαστος για ηθική ζημία.

73. Η Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι και μόνον η διαπίστωση παραβιάσεως θα συνιστούσε επαρκή δίκαια ικανοποίηση όσον αφορά την ηθική ζημία.

74. Το Δικαστήριο εκτιμά ότι πρέπει οι προσφεύγοντες να υπέστησαν ηθική ζημία –κυρίως, λόγω της απογοητεύσεως που τους προξένησε η άρνηση της Διοικήσεως να συμμορφωθεί πλήρως προς την απόφαση υπ' αριθ. 4992/2003 του Διοικητικού Εφετείου Αθηνών, και λόγω της διάρκειας της διαδικασίας- την οποία δεν αντισταθμίζει επαρκώς η διαπίστωση παραβιάσεως.

75. Λαμβάνοντας υπ' όψη τον αριθμό των προσφευγόντων, τη φύση της διαπιστωθείσης παραβιάσεως, ως και την ανάγκη καθορισμού των ποσών κατά τρόπο που το συνολικό ποσό να συνάδει με τη νομολογία του επί παρομοίων υποθέσεων και να είναι εύλογο υπό το φως του διακυβεύματος της εν λόγω διαδικασίας (*Αρβανιτάκη-Ρομποτή κ.λ.π. κατά Ελλάδος* [GC]), το Δικαστήριο επιδικάζει, για την αιτία αυτή, 14.000 ευρώ σε κάθε έναν από τους προσφεύγοντες για ηθική ζημία, πλέον οποιδήποτε ποσού ήθελε οφείλεται ως φόρος.

Γ. Έξοδα και δικαστική δαπάνη

76. Οι προσφεύγοντες ζητούν, επίσης, 30 ευρώ έκαστος για τα έξοδα και τη δικαστική δαπάνη που πραγματοποιήθηκαν κατά τη διαδικασία ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων, και 1.000 ευρώ έκαστος για τα έξοδα και τη δικαστική δαπάνη που πραγματοποιήθηκαν κατά τη διαδικασία ενώπιον του Δικαστηρίου του Στρασβούργου. Οι προσφεύγοντες δεν προσκομίζουν τιμολόγιο ούτε απόδειξη παροχής υπηρεσιών (λογαριασμό αμοιβής).

77. Η Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι το αίτημα αυτό είναι υπερβολικό και αδικαιολόγητο, και καλεί το Δικαστήριο να το απορρίψει. Επικουρικώς, η

Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι το ποσό το οποίο ήθελε επιδικασθεί για την αιτία αυτή, δεν θα πρέπει να υπερβαίνει τα 2.000 ευρώ για το σύνολο των προσφευγόντων.

78. Το Δικαστήριο υπομινύσκει ότι η επιδίκαση εξόδων και δικαστικής δαπάνης, συμφώνως προς το άρθρο 41, προϋποθέτει ότι αποδεικνύονται πραγματικά, αναγκαία και, επίσης, εύλογα (προαναφερθείσα απόφαση *Ιατρίδης κατά Ελλάδος*, παρ. 54).

79. Στην παρούσα υπόθεση, το Δικαστήριο παρατηρεί ότι οι αξιώσεις των προσφευγόντων δεν εκτίθενται αναλυτικώς ούτε συνοδεύονται από τα αναγκαία δικαιολογητικά, τα οποία θα επέτρεπαν τον ακριβή υπολογισμό τους. Πρέπει, επομένως, να απορριφθεί το αίτημά τους αυτό.

Δ. Τόκοι υπερημερίας

80. Το Δικαστήριο κρίνει ότι αρμόζει να υπολογισθούν οι τόκοι υπερημερίας βάσει του επιτοκίου της διευκολύνσεως οριακού δανεισμού της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τραπέζης, προσανυανόμενου κατά τρεις ποσοστιαίες μονάδες.

ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΛΟΓΟΥΣ ΑΥΤΟΥΣ, ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ, ΟΜΟΦΩΝΩΣ,

1. *Συνεκδικάζει επί της ουσίας την μία από τις ενστάσεις περί μη εξαντλήσεως των εσωτερικών ενδίκων μέσων, την οποία προέβαλε η Κυβέρνηση, και την απορρίπτει.*

2. *Κάνει δεκτή την προσφυγή ως παραδεκτή.*

3. *Κρίνει ότι υπήρξε παραβίαση του άρθρου 6 παρ. 1 της Συμβάσεως, όσον αφορά το δικαίωμα προσβάσεως σε δικαστήριο.*

4. *Κρίνει ότι υπήρξε παραβίαση του άρθρου 6 παρ. 1 της Συμβάσεως, όσον αφορά τη διάρκεια της διαδικασίας.*

3. *Κρίνει ότι υπήρξε παραβίαση του άρθρου 13 της Συμβάσεως.*

4. *Κρίνει ότι*

α) το διάδικο Κράτος υποχρεούται να καταβάλει σε κάθε έναν από τους προσφεύγοντες (συνολικά, 38 μερίδια), εντός τριών μηνών από της ημερομηνίας κατά την οποία η απόφαση θα καταστεί οριστική, συμφώνως προς το άρθρο 44 παρ. 2 της Συμβάσεως, μη κεφαλαιοποιήσιμους τόκους 6% ετησίως επί των ποσών τα οποία επιδικάσθηκαν δυνάμει της αποφάσεως υπ' αριθ. 4992/2003 του Διοικητικού Εφετείου Αθηνών, για το χρονικό διάστημα από 20 Ιουνίου 1989 –

ημερομηνία κατά την οποία οι προσφεύγοντες κοινοποίησαν την αγωγή τους στον αντίδικο- έως την ημερομηνία δημοσίευσής της παρούσης αποφάσεως, για υλική ζημία, και 14.000 ευρώ για ηθική ζημία, πλέον οιαδήποτε ποσού ήθελε οφείλεται ως φόρος επί του τελευταίου ποσού,

β) από της εκπνοής της προθεσμίας αυτής και μέχρι της καταβολής τους, τα ποσά αυτά θα προσαυξάνονται με απλό τόκο ίσο προς το ισχύον κατ' αυτό το χρονικό διάστημα επιτόκιο της διευκολύνσεως οριακού δανεισμού της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τραπεζής, προσαυξανόμενο κατά τρεις ποσοστιαίες μονάδες.

7. *Απορρίπτει* το αίτημα περί δικαίας ικανοποιήσεως κατά τα λοιπά.

Συντάχθηκε στη Γαλλική γλώσσα, εν συνεχεία κοινοποιήθηκε εγγράφως στις 24 Απριλίου 2008 κατ' εφαρμογή του άρθρου 77 παρ. 2 και 3 του Κανονισμού Διαδικασίας.

- υπογραφή -

/ Søren Nielsen /

Γραμματέας

- υπογραφή -

/ Nina Vajić /

Πρόεδρος

Κατάλογος προσφευγόντων

1. Κωνσταντίνος ΜΗΛΙΩΝΗΣ
2. Νικηφόρος ΤΣΟΥΜΑΚΟΣ
3. Κυριάκος ΚΟΥΚΟΥΛΟΜΑΤΗΣ
4. Αλέξανδρος ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΣ
5. Ιωάννης ΧΑΤΖΗΓΙΑΝΝΑΚΟΣ
6. Παναγιώτης ΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ
7. Αριστομένης ΒΑΣΙΛΟΠΟΥΛΟΣ
8. Σπυρίδων ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ
9. Ιωάννης ΠΑΤΡΙΔΗΣ
10. Παναγιώτης ΤΖΙΩΛΑΣ
11. Παναγιώτης ΘΕΡΜΟΓΙΑΝΝΗΣ
12. Νικόλαος ΑΛΕΞΑΚΗΣ
13. Αθανάσιος ΚΟΓΙΑΝΝΗΣ
14. Χρήστος ΑΡΒΑΝΙΤΗΣ

15. Απόστολος ΒΑΛΑΒΑΝΗΣ
16. Αθανάσιος ΜΑΣΙΑΣ
17. Αναστάσιος ΚΟΥΝΕΛΗΣ
18. Δημήτριος ΚΥΡΙΑΖΗΣ
19. Ανδρέας ΔΑΝΟΣ
20. Κωνσταντίνος ΤΣΑΚΙΛΤΖΗΣ
21. Δημήτριος ΓΙΑΛΕΡΝΙΟΣ
22. Γεώργιος ΧΑΤΖΗΣ
23. Ελευθέριος ΒΟΥΡΒΑΧΑΚΗΣ
24. Γεώργιος ΚΥΡΙΑΖΑΚΗΣ
25. Ευθύμιος ΕΥΘΥΜΙΑΔΗΣ
26. Διαμαντής ΛΩΝΗΣ
27. Ηλίας ΜΥΛΩΝΑΚΟΣ
28. Γεώργιος ΣΤΑΘΟΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ
29. Ιωάννης ΚΟΥΡΤΑΛΗΣ
30. Παναγιώτης ΚΑΛΑΜΑΡΑΣ
31. Δημήτριος ΠΑΠΠΑΣ
32. Βασίλειος ΧΩΡΙΑΝΟΠΟΥΛΟΣ
33. Παγώνα ΚΟΥΜΑΝΤΑΡΟΥ (ως κληρονόμος του Κωνσταντίνου ΚΟΥΜΑΝΤΑΡΟΥ)
34. Γεωργία ΚΟΥΜΑΝΤΑΡΟΥ (ομοίως)
35. Γεώργιος ΚΟΥΜΑΝΤΑΡΟΣ (ομοίως)
36. Νικόλαος ΔΑΒΑΡΗΣ
37. Δημήτριος ΜΙΜΟΣ
38. Ελευθερία ΠΑΥΛΟΠΟΥΛΟΥ (ως κληρονόμος του Χαράλαμπου ΠΑΥΛΟΠΟΥΛΟΥ)
39. Σωτήριος ΠΑΥΛΟΠΟΥΛΟΣ (ομοίως)
40. Δημοσθένης ΠΑΥΛΟΠΟΥΛΟΣ (ομοίως)
41. Σωτηρία ΦΙΛΙΑ (ως κληρονόμος του Ερρίκου ΦΙΛΙΑ)
42. Ιωάννα ΦΙΛΙΑ (ομοίως)
43. Ανδρέας ΦΙΛΙΑΣ (ομοίως)
44. Γεώργιος ΓΕΩΡΓΙΟΥ (ως κληρονόμος του Αθανασίου ΓΕΩΡΓΙΟΥ)